

Het Zuidelijk Toneel/De Verwondering/Arenberg Antwerpen Sartre & De Beauvoir

Na zijn bejubelde monologen over de wijsgeren Socrates, Marx en Spinoza kiest regisseur-auteur-acteur-filosof Stefaan Van Brabandt voor een dialoog en het iconische koppel Jean-Paul Sartre en Simone de Beauvoir. De fantastische spelers Frank Focketyn en Sien Eggers laten u, het publiek, volledig opgaan in hun theatrale vertelling. Wedden?

Twee Parijse terrasstoeltjes, op het marmeren blad van het bistrotafeltje een glas met whisky voor hem, een met rode wijn voor haar. Meer hebben Frank Focketyn en Sien Eggers, de twee topacteurs die Sartre en De Beauvoir vertolken, niet nodig op het podium. Alsof het beroemdste filosofenechtpaar is weggeplukt van het terras van hun favoriete café Les Deux Magots of Café de Flore in Saint-Germain-des-Prés. Albert Camus, Giacometti en Picasso zijn net opgestapt. Hij draagt een favoriete coltrui (maar niet de dikke bril), zij is elegant gekleed, inclusief turban-bandeau (maar geen sigaretten).

‘Ik heb niet graag dat de acteurs de filosofen letterlijk imiteren’, zegt Stefaan Van Brabandt. ‘Ik ga voor meer hedendaagse, vrije, tijdloze interpretaties, met subtiële verwijzingen naar de figuren. De acteurs (m/v) spelen de filosofen, zonder ze te proberen imiteren, meer naar de geest dan naar de letter.’

Eggers en Focketyn werd dankzij Van Brabandt een tsunami aan dubbelinterviews bespaard, maar via hem laten ze toch kort van zich horen. Eggers: ‘Ik had ze zo graag gekend, Sartre en De Beauvoir. Ik zou bij hen zijn gaan zitten – ça va? – en we zouden vrienden geworden zijn. Simone de Beauvoir is een personage met zo veel diepte en zo veel rijkdom, en ze heeft zo veel betekend voor de vrouwen van mijn generatie en alle generaties erna.’

Frank Focketyn over het samenspel met Sien: ‘Op het podium staan met Sien geeft mij vrijheid. Heel contradictorisch want het is zo onvrij als maar kan zijn: elk woord ligt vast.’ Houdt u dat woord *vrijheid* even bij.

Waarom Van Brabandt aan hen dacht voor deze rollen? ‘Ik liep al een tijdje rond met het idee om na die eerste drie monologen eens een dialoog te schrijven, en wel over het even beroemde als beruchte filosofenkoppel Jean-Paul Sartre & Simone de Beauvoir. Toen Frank Focketyn me na een opvoering van Marx (gespeeld door Johan Heldenbergh, mc) aansprak met de vraag of ik geen filosoof voor hem in gedachten had, kreeg ik het idee om hem te vragen voor de rol van Sartre. En aangezien Frank zo’n formidabel duo vormt met Sien Eggers, die ik de grootste actrice van ons land vind, vroeg ik haar voor de rol van De Beauvoir.’

‘Misschien vinden sommige mensen dat een verrassende keuze, omdat ze Frank en Sien met komische rollen associëren, en filosofie met dodelijke ernst, wat een

jammerlijke misvatting is. Humor wordt helaas al te vaak verward met oppervlakkigheid, en ernst met diepgang, terwijl het precies andersom is volgens mij. En dat vonden Sartre en De Beauvoir trouwens ook. Wijsheid zat volgens hen veeleer in spel en humor dan in ernst.’

‘Ik vind het belangrijk dat mijn filosofische toneelstukken altijd lichtvoetig en humoristisch zijn. Mijn uitgangspunt is: de drempel laag, maar de lat hoog.’

Intellectuele supersterren

‘Sartre en De Beauvoir waren intellectuele supersterren in het naoorlogse Frankrijk en hadden door hun filosofie van vrijheid en emancipatie een grote invloed op een hele generatie. Het existentialisme zoals het door hen werd belichaamd en uitgedragen, was niet minder dan een hype in Europa in het midden van de 20ste eeuw. Ze werden als rolmodellen beschouwd: vrijgevochten, autonome individuen die zelf hun leven in handen namen en die weigerden te conformeren naar het conventionele, burgerlijke bestaan dat de maatschappij voorschreef.’

Jean-Paul Sartre wordt gezien als de belangrijkste figuur van het Franse existentialisme: ‘De bottomlines van zijn romans, toneelstukken en filosofische werken draaien altijd rond vrijheid, gaan over de mens die “veroordeeld is tot vrijheid”. Want die vrijheid gaat natuurlijk ook altijd gepaard met een verpletterende verantwoordelijkheid, wat mensen soms beangstigt en waardoor ze liever leven “zoals men leeft”. Dat is kort gezegd waar het in het existentialisme om draait: je bent wat je van jezelf maakt. Je hoeft niet te leven volgens de eisen van de maatschappij, je ouders of een religie. Een mens is vrij om zelf zijn levensprojecten te ontwerpen en te realiseren.’

‘Volgens Sartre moet de mens – in een wereld zonder God – trouw blijven aan zichzelf en de verantwoordelijkheid nemen om zelf zin en betekenis te scheppen.’

Filosoof en schrijfster Simone de Beauvoir werd even iconisch als haar man: ‘Ook zij zette zich in voor de menselijke vrijheid, in het bijzonder voor die van vrouwen en ouderen in de samenleving. Haar invloedrijkste werk is zonder twijfel *De Tweede Sekse*, de bijbel van het feminisme.’

‘Bij Sartre en De Beauvoir stond vrijheid altijd centraal, maar niet de egoïstische vrijheid die anderen schade kan toebrengen. Vrijheid stond bij hen voor engagement: je inzetten en zorg dragen voor anderen. Want zolang niet iedereen vrij is, aldus Sartre, is niemand vrij.’

Van Brabandt, die na zijn opleiding bij Studio Herman Teirlinck tien jaar lang bij Compagnie De KOE aan de slag was als toneelschrijver en acteur en vervolgens weer ging studeren en filosoof werd, laat zich in zijn keuze van filosofen altijd leiden door de indruk die ze op hem nalieten ‘door hun levenswijze en ideeën. Ze hebben me allen op een of andere manier geestelijk mee gevormd. Stuk voor stuk zijn het dwarsliggers en buitenstaanders voor wie leven en denken

één zijn: ze leefden zoals ze dachten en ze dachten zoals ze leefden – of hadden alleszins die intentie. Met hun hele leven als inzet bleven ze denken tegen de heersende gebruiken en gewoonten in.'

Al turft hij bij zijn keuze uiteraard ook als theatermaker:

'Ik selecteer ze inderdaad natuurlijk ook omdat hun leven meestal dramatisch en tragisch was. Dat is vanuit theateraal oogpunt namelijk zeer interessant.'

Wat prikkelde hem bij Sartre en De Beauvoir? 'De vitalistische en emancipatorische kracht die uitgaat van het existentialisme, ook al vertrekt het van de volstrekte zinloosheid van het bestaan. Beide personages zijn bijzonder veelkantig. Dat merk je duidelijk in het stuk. Ik wil dat liever hier niet prijsgeven.'

Scheel en lelijk

Sien de Beauvoir draait er haar hand niet voor om om Frank Sartre te beschrijven als een klein mannetje (1, 55 meter) en scheel en lelijk (en toch haar grote liefde). Ze is hilarisch openhartig over haar weerzin tegen het krijgen van kinderen. Hun dialoog over hoe je een relatie tot een succes maakt? Geen monogamie, geen jaloezie en volledige openheid.

Al wordt gaandeweg de voorstelling duidelijk dat er toch geheimen zijn: dat hun beider vreemdgaan helemaal niet zo'n kans bood om hun 'authentieke zelf' te worden. Laat het ons hier even op houden: ze kiezen voor radicaal engagement, maar vergeten hun eigen belang niet.

Wat buiten kijf blijft: Schrijven is leven. Dat is wat hen bindt. Ze leven in woorden, door de hele dag te schrijven, lezen en praten.

De voorstelling Sartre & De Beauvoir is volgens de Volkskrant 'een geraffineerde mix van biografische wetenswaardigheden en toegankelijk filosoferen over relaties, seks, politiek en maatschappij.'

Van Brabandt: 'In mijn stuk laat ik hen terugkijken op hun leven en hun filosofie en uiteraard ook op hun turbulente liefdesrelatie.'

Een volledig jaar werkt Van Brabandt aan een productie: het begint met maandenlang lezen van en over de filosofen en erover in gesprek gaan met een aantal (van zijn oud-) professoren Wijsbegeerte van de UA. 'Vervolgens moet ik al die kennis, dat hele complexe leven en denken zien te vertalen naar een levendig en boeiend toneelstuk.'

Elk stuk wordt opgevat alsof de filosoof zelf aan het woord is: 'Voor elke filosoof schrijf ik een tekst in de specifieke toon en stijl die overeenstemt met de denkhouding en het temperament van de persoon in kwestie. Het resultaat is telkens een voorstelling die én een denkervaring én een monografie én een tragikomisch theaterstuk is.'

'Het is nooit de bedoeling om de filosofen eenzijdig op een voetstuk te plaatsen, integendeel. Ik wil de complexe en niet altijd consequente mens laten zien, met zijn goede, maar ook zijn minder sympathieke trekjes, om het nog zacht uit te drukken.'

Over de dialoogvorm: 'Ik heb al vaker stukken voor meerdere personages geschreven, meer dan monologen (jarenlang voor De KOE, en ook in opdracht van andere gezelschappen). Dialogen vind ik makkelijker dan monologen. Alleen was het hier wel een zware klus om twee levens en twee filosofieën verteld te krijgen in 1 uur en 45 minuten levendig en geestig theater...'

Bevrijdend

In elk van zijn filosofenvoorstellingen gaat Van Brabandt na wat nog actueel is van hun ideeëngoed. Zijn conclusie: 'Hun hele manier van leven en hun hele manier van denken over liefde, vrijheid, gelijkwaardigheid is nog steeds prikkelend en geeft te denken. Ook de kern van het existentialisme (= onze identiteit ligt nooit vast, we hebben geen kern, geen essentie, mens-zijn is per definitie vrij zijn om jezelf vorm te geven) is nog steeds een stimulerende en bevrijdende gedachte.'

In mijn boek Het Voordeel van de Twijfel schrijf ik het volgende over Sartre en zijn inspirerende ideeën over vrijheid en verantwoordelijkheid (en zijn afkeer van slachtofferschap): "Vrijheid is wat je doet met wat jou is aangedaan" schreef Sartre. Onze menselijke vrijheid bestaat er uit dat je onder alle omstandigheden zelf kan kiezen hoe je ergens tegenover staat. Niet de reële omstandigheden doen ertoe, maar je houding er tegenover. De manier waarop je naar de dingen kijkt en er mee omgaat. Al dient die vrijheid waartoe Sartre ons appelleert uiteraard enigszins genuanceerd: het is een nogal hooggegrepen, veeleisende opvatting van waartoe een mens in staat is; niet iedereen is karakterieel toegerust om die vrijheid in alle omstandigheden te hebben - de mens is een complexe interactie van genen, aanleg en omgeving, je zal als kind maar geboren worden in een arm land in een dysfunctioneel gezin met een alcoholverslaafde, agressieve vader en een emotioneel labiele moeder, zonder vooruitzichten, kansen of mogelijkheden. Tegenslag ten gevolge van onrecht of fysiek of psychisch misbruik zijn zo bepalend en tekenend dat onder dergelijke gruwelijke sociale omstandigheden veerkracht en vindingrijkheid verwachten onmenselijk en onrealistisch is. Toch is het principieel mogelijk, volgens Sartre.'

'Als je polst naar wat het betekent om een authentiek mens te zijn, de alomvattende vraag waar het om draait in deze voorstelling: automatisch vraagt een mens die streeft naar een bewust leven zich af of dit vandaag nog mogelijk is ... en hoe?'

credits

spel: Sien Eggers & Frank Focketyn

tekst & regie: Stefaan Van Brabandt

dramaturgie: Wannes Gyselinck

artistiek advies: Piet Menu, Petra Van Brabandt, Peter Van den Eede

kostuumontwerp: Ilse Vermeulen

techniek: Dimitri De Vos

productie: Diane du Pont, Lena van de Ven (stage)

lied: 'om niet alleen te zijn', gezongen door Naima Joris, vrije vertaling door Stefaan Van Brabandt van 'pour ne pas vivre seul' (Daniel Faure/Jacques Luent)

met de steun van Literatuur Vlaanderen

Sartre & de Beauvoir is een coproductie van Het Zuidelijk Toneel, De Verwondering en Arenberg Antwerpen

Geraadpleegde literatuur

Fik Verbiest: 'Frank Focketyn en Sien Eggers geven nieuw leven aan "Sartre" en "de Beauvoir"...', 2 december 2021, mensenzijnmedia.be

*Hein Janssen: 'Sartre & De Beauvoir is zó meeslepend uitgevoerd dat je bijna hallucinerend de zaal uit loopt', *****, de Volkskrant, 3 februari 2022*

*Wendy Lubberding: 'Fantastisch gespeeld filosofenduo', *****, 1 feb 2022, Theaterkrant.nl*